Ірина Карпич

Проблеми оздоровлення дітей на сторінках журналу «дитячий рух» (20-ті – початок 30-х рр. ХХ ст.)

Сучасні суспільно-політичні зміни в Україні сприяють розвитку національної освіти та виховання, вивченню та творчому використанню найкращих здобутків вітчизняної педагогіки. Досвід наших попередників є цінним джерелом для пошуку нових підходів до вдосконалення навчально-виховного процесу, розвитку наукової педагогіки. Творче застосування цих досягнень у сучасних умовах впливає на обґрунтування теоретико-методологічних, законодавчо-концептуальних та науково-методичних засад педагогіки [7, с. 2]. Проблема оздоровлення дітей є особливо актуальною в сучасних умовах. Належним чином необхідно вивчити особливості, зміст, основні форми, методи оздоровлення дітей в історико-педагогічній спадщині.

Аналіз історико-педагогічних джерел засвідчує, що проблеми оздоровлення дітей вчені активно досліджували у 20–30-ті роки ХХ століття.

Аналітичні огляди дитячої періодики представлені у публікаціях дослідників періодичної преси (в тому числі дитячої) періоду 20–30-х років ХХ ст., серед яких М. Биковець. Л. Гострий, А. Журавський, С. Кільколих, В. Лір, М. Миронов, І. Петровський, О. Попов, В. Таран, Я. Чепіга.

Першими дослідниками педагогічних часописів названого періоду були провідні педагоги, які співпрацювали з редакціями (А. Зільберштейн, Й. Зільберфарб, О. Попов, В. Таран, Я. Чепіга, В. Ястржембський) [10, с. 1].

Наступні періоди представлені науковими працями С. Гармаш (1976), І. Зайченка (2002), В. Зябкіна (1987), Е. Панасенко (2001), К. Присяжнюка (1965), А. Пугач (2008), Н. Коляди (2010), які висвітлювали теоретичні аспекти проблеми дитячого руху [5, с. 63].

Проте більшість досліджень фрагментарно стосуються проблеми оздоровлення дітей, що актуалізує цілісний аналіз проблеми оздоровлення дітей на сторінках журналу «Дитячий рух» (1925–1934 рр.) – щомісячного органу Центрального бюро Комуністичного дитячого руху при ЦК ЛКСМУ, згодом – органу ЦК ЛКСМУ та Харківського обкому ЛКСМУ.

Мета статті – на основі аналізу публікацій журналу «Дитячий рух» (1925–1934 рр.) висвітлити проблеми оздоровлення дітей у 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст.

Дитячий рух – закономірне явище (свідченням чого є його походження, характер, цілі та роль, яку він відіграє в житті дитини), що розглядається поряд з іншими соціальними інститутами (сім’я, школа і т.д.) як засіб соціалізації, унікальний феномен соціально-громадянського виховання підростаючого покоління, як форма активного вираження дитинства, засіб

заявити дорослим про дитячі потреби, проблеми, можливості, особливості, нагадати про себе, захистити свої права [5, с. 62].

Поняття «дитячий рух» зародилося у 10-х – 20-х роках XX ст. – це час зародження педагогіки дитячого руху – самостійної галузі знання, що вивчає сутність, закономірності, специфічні риси процесу виховання та розвитку особистості в дитячій організації. Її об'єктом є дитячий рух як специфічна форма виховання, предметом – процес виховання та розвитку особистості в дитячій організації. Це самостійна галузь педагогіки; наукове знання, об'єктом пізнання якого є рух як форма вияву соціальної активності дитинства, специфічний суб'єкт виховання підростаючого покоління.

Дитячий рух – специфічний соціокультурний феномен на різних етапах становлення та розвитку має унікальний досвід, переосмислення якого з позицій сучасної теорії виховання, обґрунтування педагогічної концепції діяльності сучасних дитячих громадських структур у системі соціального виховання підростаючого покоління в нових соціокультурних умовах – основне завдання історико-педагогічного дослідження [6, с. 62].

Протягом майже 10-річного періоду функціонування журнал був своєрідним органом дитячого руху в Україні: відображав актуальні проблеми становлення та розвитку дитячих комуністичних організацій, виступав ініціатором та пропагандистом нових форм і методів роботи юних ленінців, висвітлював передовий досвід діяльності дитячого руху в Україні та за рубежем.

Рішення про створення журналу «Дитячий рух» було прийняте на засіданні Центрального бюро комуністичного дитячого руху 21 червня 1925 р. [5, с. 63]. У вступній статті «Від редакції» (перший номер журналу вийшов у жовтні 1925 р.) було сформульовано три основні завдання періодичного видання, нерозривно пов'язані із завданнями комуністичного виховання: по-перше, стати «знаряддям» творення системи комуністичного виховання та педагогіки-теорії дитячого комуністичного руху; по-друге, «дати в руки» кожного працівника дитячого руху «ключ» до розв'язання практичних питань; по-третє, підвищити кваліфікацію масового керівника комуністичної дитячої організації, допомогти йому в самоосвіті [5, с. 63].

На різних етапах діяльності журналу його завдання змінювалися і корегувалися відповідно до політики держави, напрямів виховання та практичних потреб теоретико-методичного обґрунтування самого дитячого руху.

Як показав аналіз джерел, одним із напрямів діяльності дитячого руху 20–30-х рр. стало широке розгортання оздоровчої роботи з дітьми, масове охоплення дітей оздоровчими заходами.

В умовах здійснення загального навчання та широкої боротьби за якість шкільної роботи оздоровча робота з дітьми була важливою складовою цілого процесу дитячого руху і вимагала якнайбільше уваги.

Аналіз публікацій журналу «Дитячий рух» (1925–1934 рр.) дозволив виокремити такі основні тематичні напрями, що стосувалися проблеми оздоровлення:

- основні моменти оздоровчої кампанії (Самотой Ю. [11, с. 1], Бабенко Т. [1, с. 10–12]);
- літня кампанія по оздоровленню дітей (Аранівська Д., Привалова Т. [9, с. 8–12], Шпільберг Г. [12, с. 6], Войтинська В. [3, с. 18–20]);
- літній піонер-майдан оздоровчого типу (Кільколих С.[4, с. 5–10]);
- літні фізкультурні вправи (Бабенко Т. [2, с. 1–3], Залкінд А., Оніпко А. [8, с. 48]);
- оздоровча кампанія та гарячі сніданки в школі (Ліфшиц Я. [6, с. 15–17]) і т. д.

У журналі «Дитячий рух» широко досліджувалися проблеми оздоровлення, зокрема робота літньої оздоровчої кампанії. Так, наприклад, Т. Привалова у статті «Літня оздоровча робота» проаналізувала роботу оздоровчої кампанії, охарактеризувала досягнення та недоліки, допущені у роботі з оздоровлення, подала ряд пропозицій для покращення роботи оздоровчої кампанії [9, с. 8].

На думку автора, правильно обраний шлях на єдине керівництво міжустановчих комісій по оздоровленню дітей надасть оздоровчій кампанії певну плановість і організованість. Проведення оздоровчої кампанії тісно об’єднає в роботі працівників дитруху (дитячого руху) й «оздоровдит» (оздоровлення дітей), які фактично проводять всю організаційну роботу кампанії.

У статті було проаналізовано кількісні показники існуючих оздоровчих установ та охоплення дітей цими установами. Всього на Україні у 1926 році разом з організацією транспорту існувало 1039 оздоровчих установ, які відвідували 98790 дітей. Серед типів оздоровчих установ кількісно переважали майданчики з харчуванням, яких у 1926 році було 500 (в 1925 році – 117). Дещо збільшилася кількість санаторіїв – з 26 в 1925 році до 35 в 1926 році. Розгорнулися так звані «сонячні майданчики» при поліклініках та тубдиспансерах (42) і майданчики фізкультури (84).

Тижні оздоровчої кампанії, які були проведені по всіх округах за винятком двох великих центрів – Києва та Дніпропетровська, мали на меті мобілізувати кошти та звернути громадську увагу на кампанію по оздоровленню. У 1926 році матеріальний наслідок самої кампанії був невеликий, вона дала всього 43703 карб., (з яких 33000 карб. дало місто Харків), але робота, розгорнута під час тижня оздоровлення, допомогла міжустановчим комісіям знайти потрібні кошти.

Міськими установами санаторного типу й оздоровчими колоніями були охоплені діти переважно шкільного віку (8–15 років), на майданчиках – біля 50 % дітей – школярі до 8 років. Такий розподіл дітей за віком, на думку автора, був найбільш ефективним через незначну кількість в Україні установ

для дошкільників, хоча діти цього віку найбільше хворіли і потребували оздоровлення [9, с. 8].

Крім позитивних моментів оздоровчої кампанії, у статті названо ряд недоліків, зокрема недоліком названо неодночасне проведення кампанії, пов'язане з технічними та загально-економічними причинами. У всіх округах спостерігалося захоплення кількісними показниками установ. Кількість установ виростала більше ніж у чотири рази, в той час, як кошти збільшувалися лише в два рази, а то й менше. Це негативно впливало на якість роботи оздоровчих установ, нестачу устаткувань, недостатній штат і низьку вартість утримання дитини. Наприклад, утримання дитини в майданчику з харчуванням становило 1 карб. на місяць. На думку автора, крім шкоди в «завоюванні авторитету кампанії», такий майданчик нічого не приносив та негативно впливав на здоров'я дітей. Захоплення кількістю таких оздоровчих установ призвело до недостатності медичного догляду. Навіть санаторії, в які потрапляли вже хворі діти, не мали достатнього лікарського штату. У місті лише 33 % майданчиків були забезпечені медоглядом, а у селах – 15 %.

Ефективними формами оздоровлення на майданчиках стали «сонячні ванни», заняття фізкультурою (тільки під суворим лікарським доглядом).

З-поміж великої кількості оздоровчих установ Т. Привалова виокремлює всього три типи – майданчик із харчуванням, без харчування і оздоровча колонія. Денні санаторії, за невеликим винятком, були продовженням майданчиків з харчуванням, а закриті санаторії – колоніями оздоровлення.

Автор називає такі недоліки цих оздоровчих установ: наявність майданчиків без харчувань (253); відсутність устаткувань на майданчиках фізкультури (84); тривалий термін перебування дітей (4 години); відсутність підготовленого виховуючого персоналу й ватажків; часта зміна керівників.

Здійснивши аналіз роботи та врахувавши недоліки оздоровчої кампанії, Т. Привалова подала шляхи та завдання для вдосконалення літньої оздоровчої роботи. Основним гаслом при складанні плану оздоровчої роботи вона запропонувала «якість за рахунок кількості». При складанні планів обов'язково було враховувати матеріальні можливості округи й суворо дотримуватися кошторису цього центру (поправку можна було робити на дешевшу вартість продуктів у деяких округах), визначити кількість установ. Укладаючи мережу установ, потрібно було враховувати, в першу чергу, необхідність систематичного медогляду, для чого прикріпити заздалегідь до установ оздоровлення лікарів. Обов'язки лікарів передбачали: активну участь у виборі місця оздоровчої установи, в устаткуванні установи, відборі дітей до оздоровчої установи, встановлення режиму харчування, контроль над фізкультурою й заходами оздоровлення.

Основними установами в плані кампанії оздоровлення на 1927 рік визначалися майданчики із харчуванням у місті й селі та колонії оздоровлення змішаного типу для піонерів і не піонерів як тип заміських установ. Санаторії (як закриті, так і денні) організовувалися лише за наявності для них

приміщення, устаткування та кошторису, що відповідав би характеру лікарської установи. Достатній для індивідуального обслуговування штат лікарів та сестер повинен був бути обов'язковою умовою організації [9, с. 11].

Майданчики без харчування як тип установи оздоровлення на думку автора, треба було категорично заборонити.

Одним із основних завдань у контексті оздоровчої кампанії була підготовка кваліфікованого персоналу, яка відбувалася на коротко-термінових (2-х тижневих) курсах, на яких розроблялися основні питання оздоровчої роботи, організаційні моменти, питання звітності й інші. Необхідно було посилити штат інструкторів фізкультури на майданчиках.

Завдання оздоровчої кампанії 1927 року вимагали стабілізування міської мережі установ, звернення серйозної уваги на якість устаткування, утримання дітей та на стан роботи. Особливого значення надавалося розширенню сільської мережі, оскільки установа та її оздоровчий вплив на дітей – це кращий спосіб популяризувати кампанію оздоровлення на селі.

Серйозна увага приділялася питанню звітності та обліку роботи установи. Звітні картки надсилалися до всіх установ, відповідальність за правильне їх заповнення було покладено на завідувача та лікаря установи.

У звітах установи подавали відомості про виконану виховну роботу – досить докладні, які висвітлювали усю роботу [9, с. 9].

Як зазначає автор, дефекти санітарного характеру, (вибір місця, відсутність устаткування), свідчили про те, що майданчики організовувалися стихійно, без необхідного дозволу санітарного догляду.

Автор акцентувала увагу на тому, що при проведенні літньої кампанії оздоровлення, потрібно пам'ятати, що основне завдання – це оздоровлення праці й побуту дітей, що є постійною плановою роботою. Автор наголошувала, що міжустановчі комісії в цілому й бюро служби здоров'я піонерів зокрема повинні увесь час піклуватися про умови роботи піонерзагонів, поліпшення їх санітарних умов, виконання за літо необхідного ремонту, пошуку нових приміщень та гігієнічного устаткування [9, с. 12].

Проблеми оздоровлення на сторінках журналу «Дитячий рух» висвітлювали також Д. Аранівська, Г. Шпільберг, В. Войтинська, С. Кільколих і т. д. Заслуговує на увагу наукова праця Т. Бабенка, який у своїй статті «До поточного ремонту дитячого здоров'я», зазначав, що проблемами оздоровлення повинні займатися комсомол, громадські організації, батьки. На думку автора, недоліки оздоровчих кампаній нерідко залежали від того, що партійні і комсомольські організації та міжвідомчі комісії з оздоровлення дитинства не достатньо залучили до справи оздоровлення дітей профспілки, робітників, батрацько-незаможницького селянства [2, с. 1].

Я. Ліфшиц у статті «Про оздоровчу кампанію та гарячі сніданки в школі» писав, що при проведенні кампанії оздоровлення, потрібно

акцентувати свою увагу, насамперед, на своєчасному та доцільному харчуванні та відпочинку дітей кожного літа.

Автор наголошував на необхідності переходу від сезонних, тимчасових, «ударних» кампаній до планового оздоровлення праці й побуту, проведенні оздоровчої кампанії весь рік. На думку Я. Ліфшиця, ніяке посилене харчування, ніяке свіже повітря не можуть влітку скасувати систематичне правильне харчування та перебування на свіжому повітрі протягом всього року. Від сезонних, тимчасових, «ударних» оздоровчих кампаній потрібно переходити до планового оздоровлення праці й побуту. До необхідності розтягнути її на весь рік та висунути її гасла до звичайних умов, повсякденних, побутових та трудових обставин – тільки за таких умов, літня оздоровча кампанія може дати позитивний результат [6, с. 15].

Отже, аналіз публікацій журналу «Дитячий рух» (1925–1934 рр.) дозволяє виділити такі основні аспекти проблеми оздоровлення дітей у 20-х – початку 30-х рр. XX ст.:

- розробка конкретного плану оздоровлення;
- правильна розстановка сил вчителів, ватажків та піонерактиву;
- максимальне використання всіх видів масового оздоровлення дітей;
- основна масова форма оздоровлення – шкільний майданчик із харчуванням.

Подальшого дослідження потребують такі аспекти проблеми, як вивчення особливостей літньої оздоровчої роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Т. Оздоровча кампанія 1927 року та комсомол / Т. Бабенко // Дитячий рух. –1927. – № 4. – С. 10–12.
2. Бабенко Т. До поточного ремонту дитячого здоров’я / Т. Бабенко // Дитячий рух. – 1928. – № 4. – С. 1–3.
3. Войтинська В. Як піонерзагонові організувати оздоровну роботу влітку / В. Войтинська // Дитячий рух. – 1932. – № 11. – С. 18–20.
4. Кільколих С. Літній піонермайданчик / С. Кільколих // Дитячий рух. – 1927. – № 4. – С. 5–10.
5. Коляда Н. М. Журнал «Дитячий рух» (1925–1934) – центр теорії та практики дитячого руху в Україні / Н. М. Коляда // Рідна школа. – 2009. – № 5–6. – С. 62–66.
6. Ліфшиц Я. Г. Про оздоровчу кампанію та гарячі сніданки в школі // Дитячий рух. – 1927. – № 1. – С. 15–17.
7. Новгородський Р. Г. Проблема соціалізації особистості в педагогічній теорії і практиці України в 20-ті роки XX століття : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Р. Г. Новгородський. – К., 2009. – 20 с.
8. Оніпко А. Літні фізкультурні вправи / А. Оніпко // Дитячий рух. – 1930. – № 5–6. – С. 48.

9. Привалова Т. Літня оздоровча кампанія / Т. Привалова // Дитячий рух. – 1927. – № 3. – С. 8–12.
10. Пугач А. В. Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років XX століття) : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А. В. Пугач. – К., 2008. – 20 с.
11. Самотой Ю. Основні моменти оздоровчої кампанії цього року / Ю. Самотой // Дитячий рух. –1926. – № 6. – С. 1.
12. Шпільберг Г. Ширше готування до літнього оздоровлення / Г. Шпільберг // Дитячий рух. – 1931. – № 7. – С. 6.